

DOI: 10.21005/pif.2018.36.E-05

THE ARCHITECTURE OF POLICE CITY AT THE TURN OF THE 19TH AND 20TH CENTURIES - SELECTED BUILDINGS

ARCHITEKTURA POLIC NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU - WYBRANE OBIEKTY

Alicja Świtalska

mgr inż. arch.

Author's Orcid number: 0000-0002-0790-2563

Zachodniopomorski Uniwersytet Technologiczny w Szczecinie
Wydział Budownictwa i Architektury
Zakład Geometrii Wykreślnej i Perspektywy

ABSTRACT

The article presents research on changes that took place in the architecture of Police city after regaining autonomy. The city was exempted from its obligations towards Szczecin in 1808, which resulted in the development and growth of the city's modernity. Some of the buildings created in Police in the 19th and early 20th centuries have been described: the Royal Evangelical Teachers' Seminary, the city hall, the St. Mary's Church. The changes took place on the main square. The old temple was demolished, there was only a side chapel left. New tenement houses were created, mainly in the Art Nouveau style.

Key words: city hall, neo-gothic church, Police, Royal Evangelical Teachers' Seminary

STRESZCZENIE

Artykuł przedstawia badania na temat zmian, jakie zaszły w architekturze Polic po odzyskaniu autonomii. Miasto zostało zwolnione z zobowiązań wobec Szczecina w 1808 roku, co spowodowało rozwój i wzrost nowoczesności miasta. Opisane zostały niektóre budynki powstałe w Policach w XIX oraz na początku XX wieku: Królewskie Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie, ratusz miejski, kościół mariacki. Zmiany zaszły na rynku policim, została wyburzona stara świątynia, gdzie pozostawiono tylko boczną kaplicę. Powstały nowe kamienice, głównie w stylu secesyjnym.

Słowa kluczowe: kościół neogotycki, Królewskie Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie, Police, ratusz miejski,

1. RECOVERING AUTONOMY

The beginning of the 19th century was an important moment in the development of the city of Police. After 487 years of dependence on Szczecin, Police regained their autonomy. The town's ordinance was issued on November 19, 1808, and in 1809, based on it, Police were released from all obligations towards Szczecin and obtained local self-government. During this period, Police belonged to Prussia, administratively in the Pomeranian Province - Provinz Pommern.

The state of the city in the early nineteenth century was not the best. Police has suffered from multi-century wars and anxieties. The main buildings of the town were houses mostly of a half-timbered construction, and the trade was limited to satisfying the needs of the residents. The streets were not paved, and the lamps on them were gas.

The research methods that have been used to develop this article are: field studies of the current state of the discussed space and selected objects, cartographic and photographic analyzes, using aerial photographs, literature studies and a summary of historical data.

2. NEW BUILDINGS FROM XIX CENTURY AND FROM THE BEGINNING OF XX CENTURY

In the 19th century the purpose of new buildings were: public, sacred and residential. The brick buildings completed in the 19th century are: St. Jürgen's hospital, a primary school, the complex of Royal Evangelical Teachers' Seminary, St. Jürgen Hospital, which was built in 1827, was located on the Hospital Street, current name School Street. (Fig.1)

- 1 main square
rynek główny
- 2 Royal Evangelical
Teachers' Seminary
Królewskie Ewangelickie
Seminarium Nauczycielskie
- 3 town hall
ratusz miejski
- 4 neo-gothic church
kościół neogotycki

Fig. 1. Location of the discussed objects on the map. Source: Google map edited by the author.

Ryc. 1. Lokalizacja omawianych obiektów na mapie. Źródło: Mapa z Google opracowana przez autorkę.

At the beginning of the 20th century, the city was still developing. New buildings appeared such as, city hall, a secondary agricultural school and maritime school. The main

square has changed its appearance. The old church was demolished and new tenement houses has been built. The city became more modern, it gained a new urban infrastructure, gas lamps were replaced with electric ones.

The old town was a bustling district. Currently non-existent the St. Mary's Church was surrounded by buildings in the main square. There were numerous cafes, a city beach and a port on the Łarpią river. It was then the center of the city of Police. [9]

After the demolished church, there was a side chapel left (Fig. 2), which stands on the main market until today. Two- and three-storey tenement houses were erected there, mostly in the Art Nouveau style, where colonial stores and service facilities were located in the ground floor. New homes were built on Strzelecka, Młyńska and Furowa Streets. In 1920, an agricultural school and a maritime school was founded.

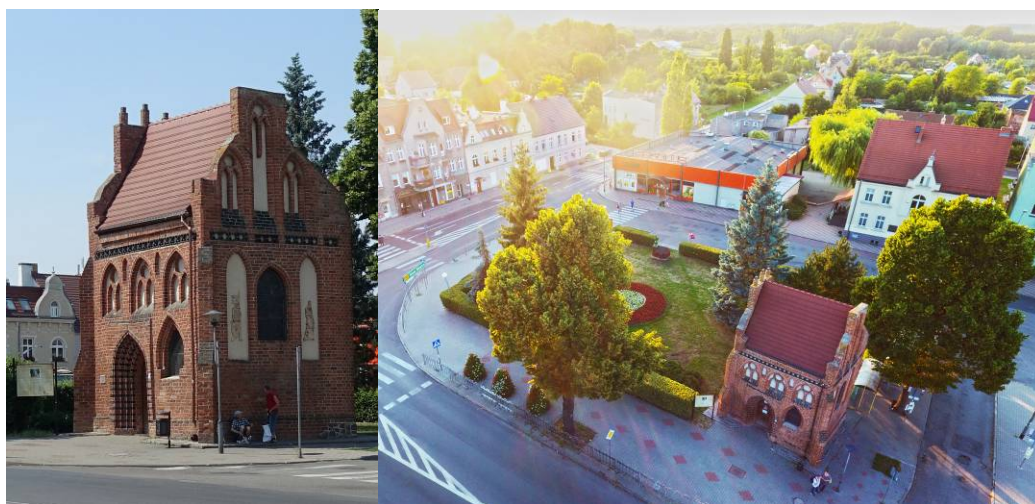

Fig. 2. Side chapel after the destroyed medieval church of St. Mary. Source: the author
Ryc. 2. Kaplica boczna po zburzonym średniowiecznym kościele mariackim. Źródło: autorka

The most important matter regarding the release of Police from all obligations to Szczecin was the development of river communication. Port of Police was built on the Łarpią River near the old town district. From 1821 the city had a regular connection with Szczecin and Świnoujście. Later in 1841, the embankment was strengthened, and in 1864 Łarpią was widened. In 1913 the port was expanded and could accommodate larger steam vessels. [2]

The important issue for the development of Police at the turn of the 19th and 20th centuries, was the formation of the Teachers' Seminar (Fig. 1 point 2) and the City Hall (Fig. 1 point 3). This resulted in faster development of the city and increased its prestige.

The Royal Evangelical Teachers' Seminary

The Royal Evangelical Teachers' Seminary (Das Königliche Evangelische Lehrerseminar) was the first known school mentioned in the sources. It was established in 1732 in Szczecin, and in 1862 it was transferred to Police. This resulted in raising the level of education in this city. It was located at Lehrerseminarstrasse - Seminary Street, today's Sienkiewicz Street.

The seminar (Fig. 3) was built of red brick, consisted of a main building and two side wings. Gravel alley led from the main gate to the main entrance of the school, which was located at Fuhrstraße, today's Kościuszki Street. The complex included a sports hall, located at Seminarstraße, today's Sienkiewicza Street. The school was modern, with spacious classrooms, workshops, a gym and a sports field. [4]

Fig. 3. The Royal Evangelical Teachers' Seminar, historical photo. Source: [3]

Ryc. 3. Królewskie Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie, zdjęcie historyczne. Źródło: [3]

In 1922 in the building of the Seminary a high school named after J. Bugenhagen was placed. The object was bombed in 1944. After the war, despite significant damage, the school existed and in 1947 the first class of the elementary school in Police was set up in its walls. In 1948, the buildings were demolished by decision of the architect of Szczecin. [4] A brick from the school was used to rebuild the capital of Poland. At present, there is greenery in the area of the former seminary (Fig. 4), and only memories have remained after the buildings.

Fig. 4. Place after The Royal Evangelical Teachers' Seminar. Source: the author

Ryc. 4. Miejsce po Królewskim Ewangelickim Seminarium Nauczycielskim. Źródło: autorka

The city hall

The city hall (Fig. 5) was opened in 1906. It was located at Hindenburgstraße, now Grunwaldzka Street, between Schützenstrasse and Barnimallee, the current streets of Kollątaja and Sikorskiego. In the stately building there were: clerical offices, a detention house, a circuit court, a city bank and a small museum.

The building consisted of three parts, had two floors and a basement. Ground floor was placed very high, over the plinth, that was made from brick. The symmetrical front with the main entrance was on the side of Grunwaldzka Street. The main avant-corps, located on the front axis, was crowned with a historicizing stepped gable, and had two towers. In addition, on the front elevation there were symmetrically arranged lateral avant-corpses, also crowned with stepped gables. The crowning of triangular gables of avant-corpses had numerous decorations in the form of small, svelte towers. On the ground floor and in the side avant-corpses there were arched windows. The rectangular ones were densely arranged on the corps de logis and on the first floor of an axial avant-corps. The roof was high, covered with tiles and had few small dormers.

Currently, the city hall does not exist, it was bombed on January 13, 1945 during an air raid on Police, and the remaining ruins were demolished.

Fig. 5. City hall in Police, historical photo. Source: [1]

Ryc. 5. Ratusz miejski w Policach, zdjęcie historyczne. Źródło: [1]

3. SACRED ARCHITECTURE - A NEW CHURCH

Church of the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary

Due to the large damages of the old St. Mary's church in the main square in Police, the decision about the demolition was made. The side chapel that survived, is shown in figure 5. The new St. Mary's Church (Marienkirche) (Fig. 6, 7) was blessed on

4.04.1894. In 1951, a parish dedicated to the Immaculate Conception of the Blessed Virgin Mary was established. The building was located at present Wojska Polskiego Street, formerly called Mühlenstrasse, south of the center.

It represents a neo-Gothic style that has been carefully developed. The building has about 1200 m², so it is much larger than the medieval church, which previously stood in the city center. The layout of the temple is three-nave with transept. The plan in the form of a Latin cross is directed in the east-west directions, where the presbytery was directed towards the west. A characteristic element of the building is the soaring, 64-meter-high tower, topped with an octagonal cupola with a six-meter cross. The intersection of the transept and the main nave is accented with a turret. There are cross-ribbed vaults in: naves, presbytery and sacristy, while star-shaped vaults are used in the transept.

The material used to build the church is a full ceramic brick. Part of the architectural details, such as rosettes, friezes, keystones, decorations and window sills, were made of green glazed brick. Other decorative elements were made of ceramic shapes. The roof is covered with a galvanized steel sheet painted green. The internal walls are finished with cement and lime plasters. The floors are covered with granite slabs and decorative ceramic tiles.

During World War II, the roof was destroyed, but after the war it was rebuilt. The interior of the church has been plundered.

Fig. 6. The new St. Mary's Church in the panorama of the city. Source: the author
Ryc. 6. Nowy kościół Mariacki w panoramie miasta. Źródło: autorka

Fig. 6. The new St. Mary's Church. Source: the author

Ryc. 6. Nowy kościół Mariacki. Źródło: autorka

4. SUMMARY

The recovery of autonomy by Police positively influenced the city's development. From that moment, new buildings began to be constructed, and the main square was significantly transformed by the demolition of a medieval church. New public buildings, a church and residential buildings were created. The city has become more modern and developed.

The rank of the city in terms of education was raised by the Royal Evangelical Teachers' Seminar transferred from Szczecin.

The city hall, put into use in 1906, was a stately three-winged building with two floors and high roofs. Currently, the city hall does not exist, it was bombed in 1945, and the remaining ruins were demolished.

A new St. Mary's church dedicated in 1894, located at the present Wojska Polskiego Street - Polish Army Street. It was built in the neo-Gothic style.

At the turn of the 19th and 20th century, the objects described had the greatest impact on the city's prestige and development.

The nineteenth and twentieth centuries can be described as the time of positive changes in the city's development. The main square in the city has changed its appearance because of demolishing the old medieval temple and building new tenement houses.

ARCHITEKTURA POLIC NA PRZEŁOMIE XIX I XX WIEKU - WYBRANE OBIEKTY

1. ODZYSKANIE AUTONOMII

Początek XIX wieku był istotnym momentem w rozwoju miasta Police. Po 487 latach zależności od Szczecina, Police odzyskały swoją autonomię. Ordynacja miejska została wydana 19 listopada 1808 roku, a w 1809 na jej podstawie Police zostały zwolnione z wszelkich zobowiązań wobec Szczecina i uzyskały samorząd. W tym okresie Police należały do Prus, administracyjnie w Prowincji Pomorskiej – Provinz Pommern.

Stan miasta na początku XIX wieku nie był najlepszy, było dość zaniedbane przez wielowiekowe wojny i niepokoje. Główną zabudowę miasta stanowiły domy przeważnie o konstrukcji ryglowej, a handel ograniczał się do zaspokojenia potrzeb mieszkańców. Ulice nie były brukowane, a lampy przy nich stały gazowe.

Metody badań, które zostały zastosowane do opracowania artykułu to: badania terenowe stanu obecnego omawianej przestrzeni oraz wybranych obiektów, analizy kartograficzne, fotograficzne, z wykorzystaniem zdjęć lotniczych, badania literatury oraz zestawienie danych historycznych.

2. NOWE BUDOWLE XIX I NA POCZĄTKU XX WIEKU

W XIX wiekach Policach powstawały nowe budynki użyteczności publicznej, sakralne, jak i mieszkaniowe. Murowane budynki oddane do użytku w XIX wieku to: szpital świętego Jürgena, szkoła podstawowa, kompleks Królewskiego Ewangelickiego Seminarium Nauczycielskiego. Szpital świętego Jürgena, zlokalizowany na ówczesnej ulicy Szpitalnej, obecnie Szkolnej, wybudowano w 1827 roku. (Ryc.1)

W początkach XX wieku miasto wciąż się rozwijało i wzbogaciło się o: ratusz miejski, średnią szkołę rolniczą i szkołę dla żeglarzy. Inny wygląd przybrał rynek miejski, na co wpłynęła rozbiórka kościoła i pojawienie się nowych kamienic. Miasto stawało się nowocześniejsze, zyskało nową infrastrukturę miejską, lampy gazowe zastąpiono elektrycznymi.

Stare miasto było tętniącą życiem dzielnicą, a jej zabudowa otaczała nieistniejący obecnie kościół Najświętszej Marii Panny, który znajdował w sercu centrum, czyli na rynku. Znajdowały się tu liczne kawiarnie oraz plaża miejska i port nad rzeką Łarpia. Było to ówczesne centrum miasta Police. [9]

Po rozebranych kościele została kaplica boczna (Ryc. 2), która stoi na rynku polickim do dzisiaj. Powstały tam dwu- i trzykondygnacyjne kamienice, w większości w stylu secesyjnym, gdzie w parterze mieściły się sklepy kolonialne i zakłady usługowe. Przy ulicach: Strzeleckiej, Młyńskiej i Furowej powstały nowe domy. W 1920 roku została założona średnia szkoła rolnicza i szkoła dla żeglarzy.

Najważniejszą sprawą w związku ze zwolnieniem Polic z wszelkich zobowiązań wobec Szczecina był rozwój komunikacji rzecznej. *Port policki powstał nad Łarpia, niedaleko Starego Miasta. W 1821r. miasto uzyskało regularne połączenie ze Szczecinem i Świnoujściem. Później w 1841r. umocniono nabrzeże, a w 1864r. poszerzono Łarpia. W 1913r. rozbudowano port, który mógł przyjmować większe parowce.* [2]

Duże znaczenie dla rozwoju Polic na przełomie XIX i XX wieku miało powstanie Seminarium Nauczycielskiego (Ryc. 1 punkt 2) i Ratusza Miejskiego (Ryc. 1 punkt 3), co spowodowało szybszy rozwój miasta i podniosło jego prestiż.

Królewskie Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie

Królewskie Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie (Das Königliche Evangelische Lehrerseminar) było pierwszą znaną szkołą, o której wspominały źródła. Powstało w 1732r. w Szczecinie, a w 1862 roku przeniesione zostało do Polic, co spowodowało podniesienie poziomu oświaty w tym mieście. Usytuowane zostało przy Lehrerseminarstrasse - ulicy Seminaryjnej, dzisiejszej ul. Sienkiewicza.

Seminarium (Ryc. 3) wybudowane zostało z czerwonej cegły, składało się z budynku głównego i dwóch bocznych skrzydeł. Od bramy głównej, która znajdowała się przy Fuhrstraße, dzisiejszej ulicy Kościuszki, do głównego wejścia szkoły prowadziła szeroka, żwirowa aleja. Do kompleksu należała hala sportowa, zlokalizowana przy Seminarstraße, dzisiejszej ulicy Sienkiewicza. *Szkoła była nowoczesna, z przestronnymi klasami, pracowniami, salą gimnastyczną i boiskiem sportowym.* [4]

W 1922 roku w budynku po Seminarium powstała szkoła średnia im. J. Bugenhagena. Obiekt zbombardowany w 1944r. *Po wojnie, mimo znaczących zniszczeń, szkoła istniała i nawet urządzono w jej murach, w 1947 roku, pierwsze klasy pierwszej polickiej szkoły podstawowej. W 1948 roku decyzją architekta Szczecina przeznaczono budynki do roz-*

biórki. [4] Cegła z polickiej szkoły wykorzystana została do odbudowy stolicy. Obecnie na terenie byłego seminarium znajduje się zieleń (Ryc. 4), a po dawnych budynkach zostały tylko wspomnienia.

Ratusz miejski

Ratusz miejski (Ryc. 5) został oddany do użytku w 1906 roku, zlokalizowany był przy Hindenburgstraße, obecnie ulicy Grunwaldzkiej, pomiędzy Schützenstrasse i Barnimallee, obecnymi ulicami Kołłątaja i Sikorskiego. Okazały budynek mieścił pomieszczenia urzędnicze, areszt, sąd obwodowy, kasę miejską oraz małe muzeum.

Obiekt składał się z trzech skrzydeł, miał dwie kondygnacje i był podpiwniczony. Posiadał wysoki parter oraz murowany, bardzo wysoki cokół. Symetryczny front z wejściem głównym znajdował się od strony ul. Grunwaldzkiej. Ryzalit główny, znajdujący się na osi frontowej, zwieńczony historyzującym szczytem schodkowym posiadał dwie wieżyczki. Dodatkowo, na elewacji frontowej znajdowały się symetrycznie ustawione ryzalidy boczne, również zwieńczone szczytami schodkowymi. Zwieńczenia trójkątnych szczytów ryzalitów zostały potraktowane rzeźbiarsko; posiadały liczne zdobienia w formie małych, smukłych wieżyczek. Na parterze i w bocznych ryzalitach znajdowały się okna łukowe, natomiast prostokątne, gęsto rozmieszczone okna posiadała główna bryła budynku oraz ryzalit osiowy na piętrze pierwszym. Dach był wysoki i kryty dachówką, z nielicznymi, małymi lukarnami.

Obecnie ratusz nie istnieje, został zbombardowany 13 stycznia 1945 roku podczas nalotu na Police, a pozostałe ruiny zostały rozebrane.

3. ARCHITEKTURA SAKRALNA – NOWY KOŚCIÓŁ

Kościół Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny

Z powodu dużych zniszczeń starego kościoła mariackiego znajdującego się na rynku polickim, podjęto decyzję o jego rozbiórce. Pozostała po nim kaplica boczna przedstawiona została na ilustracji nr 5. Nowy kościół Mariacki (Marienkirche) (Ryc. 6, 7) poświęcono 4.04.1894 roku. W 1951 roku ustanowiona została parafia pod wezwaniem Niepokalanego Poczęcia Najświętszej Maryi Panny. Obiekt zlokalizowany został przy obecnej ulicy Wojska Polskiego, wcześniej zwanej ulicą Młyńską –Mühlenstrasse, na południe od centrum.

Reprezentuje styl neogotycki, który został starannie opracowany. Budowla ma około 1200 m², zatem jest znacznie większa od średniowiecznego kościoła, który wcześniej stał w centrum miasta. Układ świątyni jest trzynawowy z transeptem. Plan w formie krzyża łacińskiego skierowany jest w kierunkach wschód-zachód, gdzie prezbiterium skierowano ku zachodowi. Charakterystycznym elementem budowli jest strzelista, 64 metrowa wieża, zwieńczona ośmiobocznym hełmem z sześciometrowym krzyżem. Skrzyżowanie transeptu i nawy głównej zaakcentowane jest sygnaturką. Sklepienia krzyżowo-żebrowe występują w: nawach, prezbiterium i zakrystii, natomiast sklepienia gwiazdziste zastosowano w ramionach transeptu.

Materiał, jakiego użyto do budowy kościoła to pełna cegła ceramiczna. Część detali architektonicznych, takich jak rozety, fryzy, zworniki, zdobienia i parapety wykonane zostały z cegły glazurowanej w kolorze zielonym. Inne elementy zdobnicze wykonano z kształtek ceramicznych. Dach pokryto ocynkowaną blachą stalową, pomalowaną na zielono. Wewnętrzne ściany wykończono tynkami cementowo-wapiennymi, a podłogi płytami granitowymi oraz ozdobnymi płytkami ceramicznymi.

Podczas II wojny światowej został zniszczony dach, który po wojnie został odbudowany. Wnętrze kościoła zostało splądrowane.

4. PODSUMOWANIE

Odzyskanie autonomii przez Police wpłynęło pozytywnie na rozwój miasta. Od tego momentu zaczęły powstawać nowe budynki, a rynek główny uległ znacznemu przekształceniu przez rozbiórkę średniowiecznego kościoła. Powstały nowe budynki miejskie, kościół oraz budynki mieszkalne. Miasto stało się nowocześniejsze i bardziej rozwinięte.

Rangę miasta pod względem oświaty podniosło Królewskie Ewangelickie Seminarium Nauczycielskie przeniesione ze Szczecina.

Ratusz miejski oddany do użytku w 1906 roku, był okazałym, trzy skrzydłowym budynkiem, o dwóch kondygnacjach i wysokim dachy. Obecnie ratusz nie istnieje, został zbombardowany w 1945 roku, a pozostałe ruiny zostały rozebrane

Nowy kościół Mariacki poświęcony w 1894 roku, zlokalizowano przy obecnej ulicy Wojska Polskiego. Wybudowany został w stylu neogotyckim.

Na przełomie XIX i XX wieku opisane obiekty miały największy wpływ na prestiż i rozwój miasta.

XIX i XX wiek określić można jako czas pozytywnych zmian w rozwoju miasta. Główny rynek miejski nabrał nowego kształtu poprzez wyburzenie starej, średniowiecznej świątyni i budowę nowych kamienic.

BIBLIOGRAPHY

- [1] Fotopolska <https://fotopolska.eu/foto/1307/1307373.jpg>, access/dostęp: 15.09.2018
- [2] Frankiewicz B., Łazowski A., *Police i okolice na starej fotografii*, wydanie III, Police, wydawca Gmina Police Urząd Miejski w Policach, 2012, ISBN: 978-83-927057-6-5.
- [3] Łazowski <https://lazowski.szczecin.art.pl/police/fotografie/police/seminarium.htm>, access/dostęp: 15.09.2018
- [4] Matura J., *Historia Polic od czasów najstarszego osadnictwa do II wojny światowej*, wydanie II, Police 2002, wydawnictwo HOGBEN, ISBN: 83-914853-5-8
- [5] Praca zbiorowa, *Encyklopedia Polic*, wydanie I, Police, wydawca Gmina Police Urząd Miejski w Policach, 2015, ISBN 978-83-64665-00-4
- [6] Praca zbiorowa, *Police na przestrzeni dziejów*, wydanie I, Police, Wydawca © Copyright by Biblioteka im. Marii Skłodowskiej-Curie w Policach, 2011, ISBN 978-83-934032-0-2
- [7] Praca zbiorowa, *Z dziejów Polic*, Szczecin - Police, Szczecińskie Towarzystwo „Pogranicze”, Wydawnictwo „Dokument”, Oficyna Archiwum Państwowego w Szczecinie, 2007, ISBN 978-83-89341-52-5.
- [8] Świtalska A., In brief Police city history to the 18th century / Zarys historii miasta Police do XVIII wieku, *Space & Form* NO 33/2018, Szczecin, p. 287-300
- [9] Załącznik do Uchwały nr LVIII/429/10 Rady Miejskiej w Policach z dnia 28 września 2010 r. Lokalny Program Rewitalizacji dla miasta Police

O AUTORZE

Od 2014 r. pracownik dydaktyczno-naukowy na Wydziale Budownictwa i Architektury ZUT w Szczecinie. Zainteresowania naukowe: planowanie przestrzenne połączone z wybranymi zagadnieniami ochrony dóbr naturalnych oraz krajobrazem.

AUTHOR'S NOTE

Since 2014, researcher in the Department of Civil Engineering and Architecture at the West Pomeranian University of Technology in Szczecin. Interested in spatial planning linked to chosen aspects of preservation of natural and landscape.

Kontakt | Contact: alicja.switalska@zut.edu.pl